

Den interkulturelle sprogbruger og tidens krav til sprog- og kulturkompetence

Kirsten Jæger

Lektor, cand.mag. i tysk og humanistisk datalogi;
Ph.d., Aalborg Universitet.

Indledning - hvad er en intercultural speaker?

En af konsekvenserne af interessen for det interkulturelle inden for fremmedsprogundervisningen er brugen af begrebet *the intercultural speaker* (oversættes i det følgende med begrebet 'den interkulturelle sprogbruger') som en mulig erstatning for *the native speaker* (modersmålsbrugeren) som det ideal, den sproglærende (og dermed også sprogundervisere) bør stræbe efter at opnå i sprogundervisningen.

Fremtrædende fremmedsprogspædagogiske teoretikere som Michael Byram og Claire Kramsch fastslår, at det at stille modersmålsbrugeren op som mål svarer til at kræve, at den lærende (f.eks. den danske fremmedsprogs elev) skal stræbe efter at blive ligesom idea-

let, f.eks. en fransk modersmålsbruger (hvis det drejer sig om franskundervisning og -læring). Det svarer dermed også til at bede den danske lærende om at ignorere eller i overført forstand slette sin egen kulturelle baggrund og sociale og kulturelle identitet, når han eller hun træder ind i rollen som 'næsten-modersmålsbruger' af det franske sprog. Dette krav vurderes dels som urealistisk, dels som en betænkelig forskydning af kommunikationens magtbalance til fordel for modersmålsbrugeren. I stedet bør den lærende betragtes som - og skal også betragte sig selv som - en formidler, én der medierer mellem forskellige kulturer i kraft af fremmedsproglig kompetence i *kombination med* viden om og forståelse for den andens kulturelle, sociale og samfundsmæssige univers. Den absolutte autoritet, som ellers omgav modernmåls-

brugeren som det naturlige mål for fremmedsprogsundervisning og -læring, stilles der altså spørgsmålstegn ved. Dette får bl.a. konsekvenser, når fremmedsprogs elever fra forskellige lande kommunikerer med hinanden på tværs af landegrænser via e-mail og konferencesystemer. De kommunikerer nu ikke nødvendigvis med modersmålsbrugere af fremmedsproget, men med elever fra andre lande og bruger dermed deres fremmedsprog som lingua franca i en kommunikation, som kan fungere mere ligeværdigt, fordi de lærende sprogligt er på samme niveau - eller i hvert fald alle er lærende i forhold til kommunikationssproget.

Det kan umiddelbart lyde, som om begrebet den interkulturelle sprogbruger betyder, at de 'skrappe' krav, som hidtil blev stillet til den lærende om at tilægge sig en grammatisk og pragmatisk kompetence svarende til modersmålsbruger-niveau, mildnes en smule: det bliver tilladt at være sig selv, at stå ved sin egen sociale, sproglige og kulturelle bagage, og kommunikationens rolle bliver at være et redskab for den lærendes videre opbygning af viden og forståelse, ikke et middel til en permanent testning af den lærendes ordforråd og grammatiske kompetence.

Men er det i virkeligheden lettere at være en interkulturel sprogbruger end at forsøge at leve op til modersmålsbruger-idealet? Her skal man være opmærksom på, at den interkulturelle sprogbruger er et dynamisk begreb, som principielt er uden slutmål. Der kommer ikke et tidspunkt i den fremmedsproglærendes liv, hvor man kan

betegne sig selv som en udlært interkulturel sprogbruger. Ser vi nærmere på, hvilke elementer der indgår i det at være en interkulturel sprogbruger, er dette ikke overraskende, idet den interkulturelle sprogbruger er:

- *medierendel/formidlende*. Dvs. skal kunne medvirke til, at der dannes fællesskaber og opstår grundlag for gensidig forståelse mellem kulturelt (samt etnisk og socialt) forskellige grupper. Medieringsevnen er ikke begrænset til en bestemt kontekst eller kultur, men skal altid kunne bringes i anvendelse i nye sammenhænge, også sådanne som den lærende ikke er forberedt på (Byram & Fleming 1998).
- *lærende*. Gennem kommunikation med native speakers og gennem sin interaktion med den fremmedkulturelle kontekst stræber den interkulturelle sprogbruger til stadighed efter at forøge sin viden og forståelse. *Denne læring foregår på alle niveauer, dvs. både for elever, lærere og forskere:* „Elever, lærere og forskere kan [altid] fortsætte med at lære og udvikle deres kapacitet som interkulturelle sprogbrugere“ (Byram & Fleming 1998). Etnografrollen har derfor op gennem 90erne været brugt som metafor for den fremmedsprogs- og kulturlærende. Ligesom etnografen lærer eleven gennem iagttagelse og indsamling af data. Disse aktiviteter omfatter også sproglige iagttagelser og hermed den lærendes løbende sprogtilegnelse. I sin læreproces erhverver den lærende sig stadig større autonomi og uafhængighed i forhold til læreren og klasserumssitua-

tionen og kan dermed udnytte et større spektrum af oplevelser til læring (Byram 1997).

- *(selv)reflekterende*. Den interkulturelle sprogbruger arbejder løbende på at skabe sammenhæng, dvs. forståelse i forhold til gjorte iagttagelser og indsamlede data. Løbende revideres forestillinger om samtalepartnern og om den fremmedkulturelle kontekst. Refleksionen og eventuelle revisioner omfatter også selvopfattelse og synet på egenkulturelt ståsted.

Den interkulturelle sprogbruger i relation til nye kompetencekrav

En yderligere grund til at forlade modersmålsbrugeren som ideal gives af Kramsch, idet hun siger, at den 'rendyrkede' modersmålsbruger i dag fremstår som et udelukkende teoretisk begreb set i forhold til, at de fleste mennesker er deltagere i eller i hvert fald kan deltage i forskellige sprog- og kulturfællesskaber.

„I de [sproglige og kulturelle (min tilføjelse)] gråzoner som vore multilinguale, multikulturelle samfund i stigende grad udgør, mister modstillingen *native speakers - non-native speakers* sin betydning. Både *native speakers* og *non native speakers* kan tilhøre adskillige sprogfællesskaber, som de er mere eller mindre anerkendte medlemmer af.“ (Kramsch 1998, s. 30)

Som forudsætning for begrebet *native speaker* ligger en forestilling om sproglig ensartethed og enighed omkring et

bestemt ideal for sprogbrugen.

Kramsch påpeger her, at denne ensartethed og enighed ikke er til stede i det multikulturelle samfund - de kan i stedet karakteriseres som 'gråzoner'.

Men hvordan svarer rollemodellen den interkulturelle sprogbruger til den sprogligt og kulturelt komplekse verden, som Kramsch tager udgangspunkt i med sin kritik af modersmålsbruger-idealet? En verden, som stiller nye krav til sproglige og kulturelle kvalifikationer for enhver lærende, krav som udvider de kvalifikationsmål, som traditionelt har været stillet op for fremmedsprogundervisningen. De nye krav kan formuleres på følgende måde:

- 1 kravet om at kunne håndtere kulturel og sproglig kompleksitet i *det nære/lokale*.

Det vil sige den kulturelle og sproglige kompleksitet i hverdagens kulturmøder på arbejdspladser, i institutioner og i fritidslivet. Det indebærer at kunne bidrage til at finde løsninger på kulturelt betingede konflikter og misforståelser og at være med til at skabe og deltage i flerkulturelle samarbejdsrum, således at den kulturelle kompleksitet i videst muligt omfang bliver en kilde til kreativitet og produktiv fornyelse af gængse måder at gøre tingene på.

Sprogligt og kommunikativt vil det også sige en evne til at beherske forståelsesfremmende strategier, som f.eks. vilje til at forstå mere eller mindre ufuldstændige varianter af éns modersmål, at kunne medvirke til sprogtilegnelse hos dem der lærer ens mo-

derssmål, selv at beherske flere fremmedsprog, som kan anvendes som lingua franca, beherske ikke-verbalsproglige strategier til at opnå forståelse osv. Som det ses, er der her tale om tværfaglige kvalifikationer, som fagligt set både kan høre hjemme i fremmedsprogs- og modersmålsundervisning samt i undervisning i samfunds- og kulturfag.

2 kravet om at kunne deltage i *transnationale, globale fællesskaber*.

Hermed tænkes konkret på vigtigheden af at kunne deltage i virtuelle, elektroniske diskussionsfora, som f.eks. nyhedsgrupper på internet, og at kunne lære af og udnytte information som via informations- og kommunikationsteknologi er gjort globalt tilgængelig, f.eks. i form af internationale, netbaserede uddannelser. I et videre perspektiv drejer det sig her også om kompetencen til at være, hvad man med et måske lidt banalt udtryk kunne kalde borger i verdenssamfundet, hvilket indebærer, at det enkelte individ kan informere sig om, deltage i og øve indflydelse på politiske beslutningsprocesser, som i stigende grad foregår i transnationale fora.

Skal dette krav imødekommes, udgør fremmedsprogs- og kulturkompetence særdeles væsentlige elementer.

På flere måder udgør begrebet den interkulturelle sprogbruger en bevægelse hen mod, at disse nye krav til sproglige og kulturelle kompetencer kan inddrages i sprogundervisningen. For det første bevirker dynamikken i begrebet, at den interkulturelle sprogbruger defineret som et permanent

lærende og reflekterende individ kan tilpasse sig til og udvikles i forhold til en foranderlig omverden. For det andet må den kulturelle og sproglige medieringsevne betegnes som en central kvalifikation i et kulturelt sammenfat samfund, en evne som allerede nu diskuteres inden for forskellige professioner (f.eks. undervisningssektoren bl.a. i forhold til flygtninge / indvandrerlærere og på social- og sundhedsområdet).

Spørgsmålet er imidlertid, om begrebet den interkulturelle sprogbruger også kan opfylde kravene på det transnationale, globale niveau. Her skal man være opmærksom på, at begrebet den interkulturelle sprogbruger bygger på forestillingen om kulturer som velafgrænsede, sammenhængende enheder, der er tydeligt forskellige fra hinanden og alligevel udstyret med visse strukturelle fællestræk. Netop derfor lader det sig gøre at sammenligne kulturer og formidle mellem dem. Ofte er der tale om nationale kulturer, som tematiseres og sammenlignes i kulturmødet (Risager 1998, p. 244). Der anvendes således en forholdsvis traditionel forståelse af, hvad kultur er. Udgangspunktet er *ikke* et moderne kulturbegreb, som forstår kulturer som komplekse størrelser, der er vævet ind i hinanden på forskellig vis, f.eks. virtuelt gennem massemedier og moderne informations- og kommunikationsteknologi og rent fysisk via mennesker (og materielle produkter), som i konkret forstand bevæger sig mellem forskellige kontekster som følge af internationalt samarbejde, migration, turisme osv..

Den interkulturelle sprogbruger forstås altså (stadig) som en person, som formidler mellem relativt veldefinerede sproglige og kulturelle enheder og mellem personer, hvis forståelsesrammer og handlemåder er præget af disse sproglige og kulturelle enheder. Ideelt bidrager den interkulturelle sprogbruger til mellem (=inter)kulturel forståelse i den forstand, at han / hun medvirker til, at aktørerne i den interkulturelle kommunikation lærer at se, acceptere og respektere hinanden som ligeværdige, men forskellige væsener - forskellige netop på den måde, som deres respektive nationale / etniske kulturer definerer.

Hvis vi forsøgsvis inddrager et moderne, mere komplekst kulturbegreb, kan vi ikke længere betragte det interkulturelle møde som et møde mellem repræsentanter for veldefinerede nationale / etniske kulturer, som er forskellige på bestemte, ret forudsigelige måder. Mødet må snarere forstås som et kompliceret samspil mellem individuelle og kollektive forskelle og ligheder, hvor det ovenikøbet vil være uforudsigeligt, hvilke dimensioner af sin identitet en given aktør vælger at stille i forgrunden og bringe ind i samtalen som relevante. Sådanne dimensioner kan være af kulturel, social, kønsmæssig, generationsmæssig eller professionel art.

Kravet til kompetencen må da være, at aktøren i dette kulturelt komplekse samtalerum kan bidrage til, at det, som er det saglige *indhold* i kommunikatio-

nen, kommer i fokus og videreudvikles - idet blikket vendes væk fra samtalepartnerens indbyrdes forskellighed og (etnocentrisk definerede) særinteresser. Dette krav skal ses i sammenhæng med, at nutidens (og fremtidens) samfund og kulturelle enheder ikke kun er sammenvævede af et globalt udbud af varer, intensiv turisme og et stærkt øget medieudbud, men i lige så høj grad sammenvævede af fælles problemer som f.eks. manglende fødevaresikkerhed, klimaforandringer, globale fattigdomsproblemer og deraf følgende masse-migration. En sådan kompetence kan imidlertid kun defineres ud fra et transkulturelt (= 'over' kulturelt, universelt) ståsted, ikke et inter- (=mellem)kulturelt ståsted. Man kan se både teoretiske og praksisorienterede ansatser til en sådan ny målsætning (se f.eks. Risager 1998), men der tilbagestår stadig udvikling af et teoretisk fundament og udvikling af brugbare metoder til undervisningen.

Litteratur

- Byram, M.:** Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
- Byram, M. & Fleming, M. (eds.):** Language Learning in Intercultural Perspective. Approaches through drama and ethnography. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Kramsch, C.:** The privilege of the intercultural speaker. i: Byram & Fleming 1998.
- Kramsch, C.:** Language and Culture. Oxford: Oxford University Press 1998.
- Risager, K.:** Language teaching and the process of European integration. i: Byram & Fleming 1998.